

## Діяльність Ломоносівського училища

У середині XIX ст. освіта на території України розвивалася згідно з «Положенням про початкові народні училища» (1864). Офіційні документи Міністерства народної освіти Російської імперії зазначали, що школа є безстановою, доступною для всіх дітей і молоді, без різниці їх соціального стану.

Початкові школи були різних типів, у залежності від того, якому відомству вони були підпорядковані та які мали цілі і завдання: церковнопарафіяльні, земські, міські, міністерські, фабричні, залізничні.

Особливої популярності набули так звані міські початкові школи – однокласні (3-4 роки навчання) і двокласні (5-6 років навчання), що були у віданні губернських повітових шкільних управ. Такі школи були чоловічими, жіночими і змішаними.

У 1899 р. Міська дума вирішила відкрити в Миколаєві два початкових училища: Лермонтовське та Ломоносівське. Щоб училища стали іменними, значну роль у цьому відіграв Миколаївський військовий губернатор, віце-адмірал С. Тиртов, який особисто клопотав перед Міністерством народної освіти про надання цим училищам імен М. Лермонтова і М. Ломоносова, аргументуючи це тим, що назва буде сприяти підняттю рівня освіти та викладання. До речі, всього іменних училищ на Миколаївщині було шість: ім. О. С. Пушкіна, ім. М. Ю. Лермонтова, ім. М. В. Ломоносова, ім. В. А. Жуковського, ім. М. В. Гоголя, ім. О. В. Кольцова.

План будівель для перших училищ було спроектовано міським архітектором Є. Штукенбергом і засвідчений комісією на чолі з членом міської управи І. Байкіним. Приміщення Ломоносівського училища збереглося й донині. Зараз у його відреставрованому корпусі розміщені ректорат, зала засідань вченої ради, бухгалтерія та інші приміщення Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Ломоносівське училище знаходилося поруч із Свято-Миколаївською церквою 58-го Празького піхотного полку (вул. Аптекарська, 10). Засноване 10 березня 1899 р., а 21 листопада цього ж року, освячене і урочисто відкрите. Про це у запрошенні зазначалось так: «Николаевский Городской Голова, свидетельствуя свое почтение, имеет честь уведомить Вас, Милостивый Государь, что 21 го ноября сего 1899 года, в присутствии Господина и. д. Николаевского военного губернатора, будет совершено освящение и открытие двух новых народных школ на 600 детей – Ломоносовской по Аптекарской улице, в 10 1/2 часов утра и Лермонтовской у Сенной площади, в 12 часов дня, в чествование 100-летия со дня рождения Славного и великого нашего русского поэта А. С. Пушкина. После означенного торжества по русскому обычаю, в 1 1/2 час. дня, в здании Лермонтовской школы у Сенной площади, состоится скромный завтрак. Форма одежды: виц-мундир, фрак. Ноябрь. 1899 г.».

У 1902 р. попечителем Ломоносівського училища став відомий громадянин міста, гласний міської думи Дмитро Васильович Курдюмов. У 1906 р. попечителем училища стала дружина одного з гласних міської думи Юлія Петрівна Соболева. Завідувала училищем Софія Павлівна Калафаті.

Першими вчителями училища були:

- Священик 58-го піхотного Празького полку Михайло Федорович Малявинський – вчитель Закону Божого;
- Єлизавета Петрівна Кретиліна;
- Варвара Михайлівна Яковська (Фірсова);
- Неоніла Федорівна Іванова;
- Наталя Онисимівна Степанова;
- М. Н. Костиріна (в 1901 р. її замінила Ганна Василівна Петрова);
- Іван Данилович Грищин – вчитель співу;
- Ігнатій Вінеаминович Лассевич – вчитель гімнастики, фельдшер.

Більшість вчителів (Н. Степанова, Г. Петрова, Є. Кретиліна, Н. Іванова, В. Фірсова) пройшли навчання в Миколаївській Маріїнській жіночій гімназії і мали дворянське походження. Протягом усього часу існування училища (1899-1919) ним беззмінно керувала С. Калафаті. Довгий час викладацький колектив був незмінним (близько 10 років) за винятком лише законовчителя, яким з 1905 р. став священник Бистров (отець Димитрій).

Уже станом на 1 жовтня 1901 р. в училищі нараховувалося 335 учнів, у тому числі 206 хлопчиків і 129 дівчат. На утримання училища відпускалося щорічно близько 4000 крб. Спочатку учні оплачували своє навчання – по 30 копійок на місяць, а з кінця 1901 р. воно стало безкоштовним (учні лише купували підручники).

Низькі прибутки змушували Міську управу зменшувати видатки на народну освіту. Про це свідчать дані, подані в «Кошторисі доходів і витрат на 1903 р.»: «Міською управою проєктуються загальні витрати на народну освіту 54073 крб. 66 коп., менше 1902 р. на 2732 руб. 20 коп.» У результаті чого всі міські школи втратили вчителів гімнастики.

Зниження витрат на народну освіту характеризувалося економічною нестабільністю в царській Росії початку ХХ ст., що відображалося на прибутках міста. Згодом, у 1910 р., із збільшенням видатків, посади вчителів гімнастики знову було відновлено. В Ломоносівському училищі ним став М. Спасибухов.

Училище мало 6 відділень: 4 основних і 2 паралельних. Весь курс навчання тривав 4 роки. Навчальний рік – з 1 вересня до 25 травня. В школі викладалися: Закон Божий, російська мова, початки арифметики, співи, деякі відомості з природознавства, фізичної географії та історії Росії, гімнастика.

Незважаючи на те, що в навчально-виховній роботі училища були певні недоліки (обмежений обсяг знань учнів, засилля релігійного виховання та ін.), але воно мало й такі позитивні риси: навчання грамоті проводилось звуковим (аналітико-синтетичним) методом, учителі привчали учнів розповідати за малюнками, писати диктанти, виконувати графічні роботи; проводились екскурсії на природу, в музеї, історичні місця; приділялась увага засвоєнню правил граматики і правопису; дівчата займалися рукоділлям.

У навчальному процесі використовувались найкращі підручники, що існували на той час: «Родное слово» і «Детский мир» К. Ушинського, «Мир в рассказах для детей» і «Букварь. Первый шаг» В. Вахтерова, «Вешние всходы» Д. Тихомирова, «Арифметика. Сборник задач» О. Гольденберга, «Арифметика. Задачник» Ф. Юревича, «Наше Родное» О. Баранова, «Первая книга церковно-славянского языка» М. Грушевського, «Практический курс правописания» Н. Некрасова, «Школьный хор» Д. Чичкова. Використовувалися і богословські книги для вивчення слов'янської мови – «Євангеліє», «Часослов», «Псалтир». Широко застосовувалися рахівниці, карти (Європи, Європейської Росії, Півкуль, Азії, Африки, Америки), історичні карти, картини на біблійську тематику, альбоми картин, таблиці. Всього у 1906 р. в Ломоносівському училищі було 187 посібників.

Існувала при школі і бібліотека: учнівська та вчительська, яка налічувала близько 600 томів (з них 400 – для учнів).

В основному в школі навчалися діти від 8 до 12 років (при цьому більшість вступало у 8-9-річному віці). Середня кількість учнів коливалася від 270 до 350 осіб.

До школи могли ходити діти незалежно від стану, національності, віросповідання. Один з авторів «Адрес-календаря города Николаева на 1900 год» помітив, що «в школу имеют доступ все дети, без различия национальности, религии и сословия; вообще для школ, которые содержатся за счет города, действительно «нет ни эллина, ни иудея», оттого школа пользуется доверием у всех слоев населения и это видно из того, что в ней обучаются, кроме мещан и крестьян и дети купцов, дворян и духовных...».

Після закінчення навчання, учні складали іспити з наступних предметів: Закон Божий, російське читання, слов'янське читання, письмо, арифметика. Щорічно Ломоносівське училище закінчувало із свідоцтвом про навчання близько 50 учнів.

Бурхливі революційні роки торкнулися і Ломоносівської школи. З 1918 р. поширилися переміщення вчителів шкіл і гімназій міста. Про це свідчить лист на ім'я завідуючої міським початковим училищем ім. М. Ломоносова С. Калафаті від голови Училищної комісії: «Повідомляю Вас, Милостива Государиня, що постановою Миколаївської Виконавчої Училищної Комісії від 14 жовтня цього року за № 12 у довірене Вам училище переміщається: на місце В. Щербини – вчителька А. Яковська, а на відкритий 7-й комплект – вчителька А. Нижегородцева».

У тому ж році частину будівлі було віддано під клуб Об'єднаної партії соціал-демократів, а 25-26 січня 1919 р. в училищі проходили вибори до Миколаївської Ради робітничих депутатів.

У 1928 р. на існуючій матеріальній базі Ломоносівського училища була організована трудова школа № 30. На початку 30-х рр. ХХ ст. її реорганізували в школу-семирічку № 31, згодом у 1940 р. приміщення Ломоносівського училища передано ремісничому училищу № 2. У роки Великої Вітчизняної війни училище разом із суднобудівним заводом евакуйоване до Астрахані. Після повернення в 1944 р. до Миколаєва, було здійснено декілька перейменувань, а згодом заклад перетворили в ПТУ № 19. На початку ХХІ століття матеріальна база та інші ресурси училища увійшли до складу ЧДУ імені Петра Могили.

Нині на відреставрованому приміщенні Ломоносівського училища встановлена меморіальна дошка з таким написом:

*У цьому приміщенні в 1899-1920 рр.  
діяв престижний навчальний заклад – Ломоносівська школа,  
названа на честь видатного російського вченого  
М. В. Ломоносова.*



План побудови Ломоносівського училища



Колишній вигляд Ломоносівського училища



Сучасний вигляд будівлі Ломоносівського училища